

բամկոմք ու շապիկը, և թուր երկու ափից մէջ»:

Կատղած, գործառութերը նեղքելով արմուկով
ժամբայ մ' իմ բացի, և հոն պատիմ մէկ ամիկիւթ
երկաթերու գէկիմ զրայէմ երկու հատ մուզք ըմ-
(տրեցի.

Նև մէկ ակմարկով վեր վար զամոնք զըմնելով,
Նետեցի լաւագոյնն ամոր որ զիս նախատեց:
Դիո կը հիծանէր ու կը հնազէր, բայց սակայն
Զէմքն առաւ, և պահելով պաշտպանողի զիրքը միշտ

• չապա, ծեր, ըսաւ, խելօք կեցիր, շատ, մի՛ տըռ-
(տըռար.

Առամց բամ մ' ըսելու սըրիկայիմ՝ բալից
Դէպի ի առ, չարւըրկելով զիմքը պարկեշտ մայուած-
(րովս,

Նև գըլմուս վերի օդին մէջ նօմնելով ի պըտոյտ
Աշխատութեամբ գործիմ, պատերազմի զէնքըն
(ուռա:

Նեծող ի խարազամին տակը կոճկող շումն երթիք
Եըլմորած աչքերում մէջ որ մերում կը խեղդքն,
Չումեցաւ արտայայտում մ' աղերսամքի մուսա-
(տագոյն

Քամ զոր ես այս տան տեսայ աչքին մէջ այս շիշ վել
Վախկոտիմ, որ խոժոն կերպով ես ես քաշուելով,
Գըմաց կըրթմանցաւ զիմետուիմ պատիմ զէմ-

Բայց շատ ուշ էր, աւազ՝ Քօզ մը բոստ կար-
(մրածերկ,

Մառախուում մ' իջաւ արեամ իմ մէջ և այս էակիմ,
Անո՞ր՝ որ սոսկումէն սարսափահար կը զոփար,
Ես ես մէկ հարուածեկ չափչախեցի ամոր զամկն:

Գիտեմ թէ սպամութիւմ մ'է, 'և ամէջք իս դա-
(տապառնիմ.

Նև չեմ ալ, ըստուգիւ, ուզեր որ գտարս քաշըշշուցի,
Ես պարզ ըսպամութիւմ մը մեմամարտ համարուի:
Ոտքերուս առշեմ էր առ, մեռած, զգեղը թափուած.
Ես ես՝ դայիմի իրդիմ նայթերը բոլոր

Ցանկարծ աչքն առչեւ տեսանող մէկու մը թըմամ,
Հոն կեցած էի, աչքերս ծածկենից ծեռքին մէջ:
Այս տան ընկերներս իմմ հօտիցամ զոպալով,
Եւ զիս ուզելով ծերքակալի՝ իմմ զրպամ.

Բայց ամօր շարժեմով մը ցըրուցի ես զամոնք.
Ըսելով. Թողուցէք, ես զիս մանուամ զատապար-
(տեմ:

Հասկցամ ամոնք: Խոկ ես իմին գըլխարկս առանուով
Իրեմց կարկառեցի ստակ ժողովոի մը թըմամ.
Զըմուշն ու թումերուս համար ազմի բարեկամք:

ՕՏՏ ձեռքերը. Ծցով չին, պատրաստուէ.

Հարուածներս, բնւած ինքնինդ պաշտպանէ:

Վայրենամունչ, վայրի մը պէս կատաղի ք... հն, հն:

Մայրը պիտի զըսու. ուսու բաւական կը համարիմ
այսափաս: Չորսն գըմն ու եմին ի նախատին թորո-
մանչին, այս ուզես զի ձրի խօսուած կարծուիք:

Եկրումի մ' ամոնց յաթձմեր է հաւաքուած տասը
(Քրամզն.

Ենտոյ ես գրեացի սոսիկամի մատել զիս:

Աւասիկ իմ ուզիս ամենապարզ պատմութիւնն,
Եւ կըրմաք իսկ մեծ բամի տեղ լըզըմել այս խօսքերն

Որ պարու փաստարամներն ըսես պիտի ծեզ ամ-
(շուշ.

Ես և ոչ մամրամասուութք պատմեցի ի ղադին,
Յայտի ցուցըմելու համար ծեզի, որ երբեմ

Դըժմդակ պատարամներ կ'ըլլամ գործի մը պատ-
(ճառ:

Նոյն միւամասոց եմ այսօր իմ փոքրիկներ,

Ուր վիշտն իմ քաջարի վերամծըն կիմս ըսպամնեց:
Մին և մոյթ բամն է ուրեմն իմմ համար բամն կամ

Կամ մոյթ իսկ մերում, այսուհետեւ հոգս ալ չէ.
(զընդամ,

Ենոյ մոյթ իսկ մերում, այսուհետեւ հոգս ալ չէ.

Ենորհակալ կ'ըլլամ ծեզ, թէ զիս զըրկէք կախազամ:

ԱԽՍԱԿԱՄԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՐԲԱՐԱՆԾՈՍՈՒԹԵԱՆՆ

(Եար. տես էջ 112)

Բ

ՔԱՆՈՒԹԻՒՆ ՍՈՒՅԵՎԱՆԵՐ ԲԱՐԲԱՐԱՆ

ԳԼՈՒԽ Ա

Զայնախօսութիւն

(Phonetik)

Ա ՈՒՉԱՎԱՑԻ հայ գաւառաբարբառն ու-
նի ընդ ամէնը 46 ձայն, որ հետեւեալներն են.

1. Զայնաւորներ՝ վեց.

ա, ե, ի, ը, իւ, օ:

2. Երկաւառնիմաձայն ձայնաւորներ՝ երեք.

ե, իս, ու:

3. Երկարբառներ՝ նոյնպէս վեց.

աւ, եւ, իւ, իը, օւ:

4. Բազաւայններ՝ երեսուն և մէկ.

բ, բւ, գ, գւ, դ, դւ, զ, զւ, թ, թւ, իւ, իւ, է,

ձ, ձւ, ղ, ղւ, յ, յւ, շ, շւ, չ, չւ, ս, սւ, վ, վւ, շ,

փ, փւ, ք, քւ:

Այս տառերը կը հնչուին հետեւեալ կերպով .
ա = ա . օր . նազ = naz . բադան = ba-

dankh :

է = է . օր . սէր = ser . էշ = es :

բ = բ կամ թ . օր . ֆըրր = firth . բըրունք = berung :

ի = ի . օր . խդագ = isdag . միրուր = mi-

rugh :

օ = օ . օր . մօդ = mod . վօր = vor . վօվ =

vow :

և տառը ձայնաւորներուն մէջ առանձին նշանակութեան արժանի է . այս տառին հըն- չումը ճիշտ մէկցոց կամ վանցոց և ձայնին նման է . այսինքն միւս բարբառներու իյշ կամ եւրոպական լեզուներու և տառախումբը՝ ա- րագ արտասանուած . օրինակ . բարեր = Պո- սեցոց հնչ . լապտիկը . եւր . labdier . տղեն = Պլ . սալիկն . եւր . adien . բադլի = Պլ . պատվիկի . եւր . badyl . սերդ = Պլ . սիյերտ . եւր . sierd , և այլն :

Եվկատոռ միաձանին ձայնաւորները կը հըն- չուին գերմանական օ , ն , և գրերուն նման . այսպէս . եօ = օ . օր . շօն = ծօն :

իւ = ն . սուար լեզուէ փոխառեալ բառերու մէջ միայն գործածուած :

ուս = ս . անս = anun . ուս = us :

Վեց երկարբառներն ունին րոլոր հայ բարբառներուն մէջ անսպօր և բացառիկ հնուում մը՝ որ սակայն հնագոյն հայերէնի մէջ շատ սովորական լինելու էր .

ա կը հնչուի իրը գերմանական ան կամ հայերէն առաջ արտասանուած օր . բա- սա = հացաւ , պոլեցոց հնչմար՝ պատառ . նաւ = պլ . հանու . գերմ . հանու , և այլն : Միւսներէն ն , է , իւ , և օ կը հնչուին ճիշտ այս առաջին համաձայն է , է , իւ և օ ձայներուն վրայ աւելցնելով շատ կամ ա- րագ արտասանուած ու . լատ այսին :

և = իյէնո = գերմ . իւն . օր . սէ = սին = սիյէն . րէ = թինո = թիյէնու . դէրն = deriuն = պլս . տէրիյէնու , և այլն :

է = էնու = եւր . նն . օր . խէն = խէնու = եւր . քնու :

իւ = իյու = գերմ . իւ . օր . բադիւ = պլս . պատիյու . գերմ . badiu : Այս երկարբառն մէջ և նշանակուած է նուռագիր շշփոթելու համար իւ = գերմ . ն միաձայն երկատառ ձայնաւորն հնչու :

օս = օն = գերմ . օն . օնօ = պլ . հօն . գերմ . հօն . նախօ = պլ . նախօն = գերմ . նախօ :

Գալով իր երկարբառին՝ այս ալ արագ արտասանուած իյը խումբին հնչումն ունի , օր . սիրր = սիօրդ . և այլն :

Բնոր այս երկարբառներուն մէջ շնչուը կը դրուի նախաձայն ձայնաւորին վրայ և ոչ բնաւ երկրորդին . ինչպէս՝ սիրրդ , նաւ , ինչ , և այլն :

Անցնինք այժմ բաղաձայններուն խումբին և խօսինք նախ թ , թ , փ և այլն վրայ :

Ամէնուն յայտնի է որ հին հայերէնու ու- նէր թ , պ , փ - գ , կ , թ և այլն , եւանդամ խումբերը , որոնց հնչումը պիտի լինէր թ = թ , պ = թ , փ = ph և այլն : Հին հայերէնի այս արտասանութիւնը այժմեան բարբառներուն մէջ կրած է այլեւայլ տեսակ ձայնափոխու- թիւններ՝ որոնց մէջ ուղղագոյնը հայրուած է մասնաւորապէս ծփղինեցոց և առ հասա- րակ արեւելեան կոյուած հայոց արտասա- նութիւնը : Արեւելեան արտասանութեան մէջ 1^o . թ = Եւրոպական թ . 2^o . պ = վրացոց և ուսուց պ , մօտ եւրոպական կապուր թի , բայց անէկ բաւական տարբեր . Կովկասեան մուսներու յատուկ հնչումը մը՝ որուն վրայ դժուար է լոկ բացատրութեանը գաղափար կազմել . իսկ 3^o . փ = այլեւայլ հայ բարբա- ներու փ - ը , կամ եւրոպական թի :

Ավէկ եւգը իրը երկրորդ խումբ կու դան Մուշի , Կանի և ուրիշ տեղերու բարբառնե- րը . որոնք մը միայն բառերու և ձեւերու կողմէ , այլ նաեւ մեր այժմեան խնդրին նիփ - թ եղող ճայներու տեսակով եւս բոլոր հայ բար- բառներէն աւելի ճնի են . ասանց մէջ բա- զաձայնի հինք խումբերէն իւրաքանչիւրը կը բաղկանայ շոր իրարմէ բոլորովին տարբեր անդամներէ , հետեւեալ կերպով .

1^o . թ = Եւրոպական թ , հին հայերէնի և արեւելեան հայոց թ , պօլեցոց պ :

2^o . պ = կովկասեան լեզուներուն , ինչ- պէս և արեւելեան բարբառին յատուկ պ ձայնը , մօտ եւրոպական թին :

3^o . փ = եւրոպական ph , և բոլոր հայ բարբառներուն փ - ը :

4^o . Այս երեքն տարբեր ձայն մը՝ որուն վրայ առաջ անոր ականջալուր լինելու դը- ժուար է զաղափար կազմել . այս տեսակ ար- տասանութիւն կ'ստանան գրաբարի թ , գ , դ և այլն անդամները՝ բառի սկիզբն առհասա- րակ . տեսակ մը փ կամ թ - է այս ձայնը՝ անձիշական յաջորդ շունչով մը ընկերացած . եւրոպական տառերու թերեւս յարմարագոյնն է ներկայացնել զայն ծիսով . իսկ հայերէն տարբերելու համար միւսներէն յարմար է զնել նուռագիր թ , գ , դ , ջ՝ ծագման աղբերին համաձայն :

Երրորդ խումբ մը կը կազմեն Սերաստիոյ , Ակնայ . և ուրիշ գաւառներու բարբառները՝ որոնց ձայնական յօրինաւածութիւնը կը բազ- կանայ վերի երկրորդ խումբին յատուկ ա-

ասջին, երրորդ և չորրորդ կարգի բաղաձայն-ներէն. երկրորդ կարգի բաղաձայնները լին-ջևած են անոնց մէջ չետեւապէս ունին միայն թ, թ, փ, գ, զ, թ և այլն:

Չորրորդ խումբը մը կը կազմէն Պօլսյ, Զմիւնիսյ, Երկիւ, վերապէս բավանդակ ա-րեւմտեան կոչուած հայոց բարբառները. ա-սոնք երրորդ խումբին չնշած բաղաձայնէն զատ հատ մը եւս չնշած են, այն է թ, գ, դ և այլն. որով ունին միայն Ե և ph՝ զորոնք կը ներկայացնեն պ և փ տառերով. իսկ գիտ նականունքն պիտի ներկայացնենք թ և փ:

Համեմատերով ուրեմն այս չօրս խումբերը, կը տեսնենք որ

թ = b	ունին	Ա.	Բ.	Գ.	Դ.
պ = p	»	Ա.	Բ.	—	
փ = ph	»	Ա.	Բ.	Գ.	Դ.
թ = bh	»	—	Բ.	Գ.	—

Առշավայի բարբառը կը վերաբերի մեր կազմած Գ. խումբին, որով և ասող պահած բաղաձայններն են թ, փ թ ևն, որոնց վրայ արձակած մեր այս ընդհանուր ակնարկէն վերջ, անցնինք ներկայացնել Սուշավացոց ամբողջ բաղաձայններուն իւրաքանչիւրին արժէքը:

թ = նւր. ի, պօլսեցց պ. Օր. բգրզալ = Յօշեզալ. բուննու = բուս. հանդրել = handebiel. բադ = bad. բարվազն = badvagan. բարար = barab և այլն:

թ = նւր. bh. Օր. վօրի = vorbh. բալադ = bhaladh. բուն = bhun. բօրիկ = bho-
big. և այլն:

գ = նւր. g. պլու. կ. Օր. բագաս = bagas. գոզ = guz.

գ = նւր. gh. Օր. գազան = ghazan. իգալ = ighal:

դ = նւր. d. պլու. ո. Օր. դըրել = debiel. դոհիկ = dodig:

դ = նւր. dh. Օր. դիբար = dhibhar. դիմանալ = dhimanal:

զ = նւր. z. Օր. զորի = zuri. ավազան = avazan:

թ = նւր. th. Օր. թէրէ = thethieu. բափրիկէլ = thaphthephiel:

ժ = Ֆուն. j. Օր. ժամ = չամ. ժանզու = žangoč:

չ = նւր. l. Օր. իջիկ = ilig. թէլ = thieli. թալ = thul:

իւ = Գերմ. հաստ օհ, Խուս. x. մի քիչ աւելի զօրաւոր քան մեր սովորական իւ ձայնը. Օր. խօդ = xod. խօչօր = xosog. խոյ = xul. խորադ = xorad. փօխէլ = phoxiel:

խ = Գերմ. ch կամ նոր յն. չ, Հայերէն խ-էն աւելի կակուղ արտասանաթեամբ. Օր. փօխն, ոռախն,

հ = նւր. h. Օր. հաց = hao. ահ = ah:
ձ = նւր. dz, Խուալ. թէթէ չ. Պօլսեցց
ժ. Օր. ժիս = zies ժեր = zier:
ճ = նւր. dzh. Օր. Ճամ = žhan. Ճուր
= žherkh:

ղ = նւր. ղ կամ gh. Օր. աղէտ = agett
և այլն:

մ = նւր. m. Օր. միս = mis. մի = mi.
մօմ = mom:

յ = Ֆուն. y, Գերմ. j. Օր. յէիս = yex
(կարդալ յէիս կամ եիս). յէրազ = yeraz.
յիփ = yepch:

ն = նւր. n. Օր. ինը = ino. նըսոն =
nesun:

շ = նւր. շ, Ֆու. sch, Գերմ. sch, Անգլ.
sh. Օր. շօրօփ = šoršoph. շօմ = šon:

չ = նւր. č, Ֆու. tch, Գերմ. tsch, Անգլ.
ch. Օր. չէ = če. վօյինչ = vočinc:

չ = նւր. č, Ֆու. dj, Խուալ. g(i). Պօլսեցց
չ. Օր. յունյուլուխ = junjulux. չար = jar:

բ = նւր. բ. Օր. բարաս = barau. չէս
= šer :

ս = նւր. s. Օր. սէս = sieu. սարսափիլ
= sarsaphiel:

վ = նւր. v. Օր. վիզա = vega. ցավեր =
cavier:

ր = նւր. r. Օր. վօր = phor. դերիկ =
dierieu:

ց = նւր. c, Գերմ. Խուալ. z. Օր. ցաս =
cau. ցրցնիկ = cæceniel:

փ = նւր. ph. Օր. վօր = phor. վիզ =
phus. լափ = čaph.

ք = նւր. kh. Օր. քիր = khith. քացախ =
khacax:

ֆ = նւր. f. Օր. բարֆուն = thathfun.
հիֆիք = hiefkh:

ՀՐԱԶԵԱ Տ. ԱՀԱԹԵԱՆ
Շարայարելի